

“ลำผีฟ้า” โลกทัศน์ความเชื่อด้านการรักษาสุขภาพของชาวอีสาน
“Lum Phi Fa” Worldviews of belief in the health care of Isan

เบญจภักค์ เจริญมหาวิทยาลัย¹
Benjapak Charoenmahavit

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมลำผีฟ้าของชาวอีสานว่ามีพื้นฐานความเชื่ออย่างไร จึงทำให้มีการนำพิธีกรรมลำผีฟ้ามาใช้รักษาทางด้านสุขภาพ การศึกษานี้เป็นการศึกษาจากเอกสาร (documentary research) ผลการศึกษาพบว่าพื้นฐานความเชื่อนี้มาจากการเคารพในธรรมชาติ การนับถือผี อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อในพระพุทธศาสนา จึงทำให้ความเชื่อเหล่านี้มีผลทางด้านจิตใจ และส่งผลทำให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีกำลังใจที่ดีในการดำรงชีวิตต่อไปได้อย่างมั่นคง และปลอดภัย

คำสำคัญ: ลำผีฟ้า ความเชื่อ การรักษาสุขภาพ

Abstract

This article focuses on beliefs in Lam Pha Fah of the Isan people, based on their beliefs, therefore the Lam Pha Fah is used to maintain health. This study is a documentary research. The study found that The basis of this belief comes from respect for nature, spiritism, power, sacred things and belief in Buddhism. These beliefs have psychological effects. Resulting in good mental health and good encouragement to continue living.

Keywords: Lum Phi Fa, belief, health care

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาคติชนวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อีเมล Benjapak99@gmail.com
Assistant Professor Dr. Folklore of Humanities, Ramkhamhaeng University
Email: Benjapak99@gmail.com

บทนำ

มนุษย์กับความเชื่อในเรื่องพลังอำนาจเหนือธรรมชาติดูเหมือนว่าจะไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ทั้ง ๆ ที่โลกมนุษย์ในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวิทยาศาสตร์ ด้านคมนาคมที่มีการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงถึงกันทั่วโลกด้วยพลังของโลกาภิวัตน์ และด้านสาธารณสุข ฯลฯ แต่ถึงแม้ว่าโลกจะพัฒนาก้าวหน้าไกลเพียงใดแต่ก็ยังมียังมีสิ่งหนึ่งที่ติดตรึงอยู่กับมนุษย์จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้นั้นคือความเชื่อในเรื่องพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คติความเชื่อและการนับถือผี โดยความเชื่อเหล่านี้มนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์หรือด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม เพราะความเชื่อนี้เป็นความเชื่อที่หยั่งรากลึกลงไปในชีวิตจิตใจ และเมื่อความเชื่อนี้ได้ผสมผสานเข้ากับความเชื่อในการนับถือพุทธศาสนา ยิ่งทำให้ความเชื่อในเรื่องพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผีได้ถูกโอบล้อมด้วยพลังศรัทธาของมนุษย์อย่างไม่วันจะเสื่อมคลาย โดยความเชื่อทั้งหลายเหล่านี้มนุษย์ได้นำมาตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการดำเนินชีวิตให้มีความมั่นคงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านความสงบสุขในสังคม ด้านการทำมาหากินและการประกอบอาชีพ และด้านสุขภาพการสาธารณสุขเจ็บไข้ได้ป่วย

อนึ่งความเชื่อในเรื่องพลังอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผี ที่สามารถทำให้มนุษย์หายจากอาการเจ็บป่วยนั้นมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะมนุษย์เชื่อว่าการเจ็บป่วยบางอย่างเกิดจากการกระทำของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น เทพเจ้า วิญญาณบรรพบุรุษ ผี หรือปีศาจ ดังนั้นการที่จะทำให้โรคเหล่านี้หายไปและทำให้สุขภาพดีขึ้นจะต้องได้รับการรักษาโดยการสวดมนต์ อ้อนวอนขอร้อง แลกเปลี่ยน หรือการบวงสรวงต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอให้สิ่งชั่วร้ายนั้นออกไปจากร่างกาย และเมื่อระบบความเชื่อมาผนวกผสมผสานเข้ากับพุทธศาสนา ประจวบเหมาะกับความเชื่อของผู้คนภายในท้องถิ่นส่งผลทำให้เกิดความหลากหลายในการรักษาสุขภาพของผู้คนในแต่ละพื้นที่ แต่ละวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (ภาคภูมิ แสงนกกุล, 2019) จนทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบสร้างขึ้นมาเพื่อฟื้นฟู ส่งเสริม รักษาให้สุขภาพแข็งแรงหายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วย คติความเชื่อในเรื่องอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่องผีจึงผูกพันและเชื่อมโยงกับวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์มาโดยตลอด ดังเช่นในพื้นที่ภาคอีสานของไทยจะมีพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชาวชุมชนในภาคอีสานนำมาใช้ในการรักษาสุขภาพ โดยพิธีกรรมนี้เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยเพื่อที่ผู้ป่วยจะได้มีกำลังใจที่ดีซึ่งเป็นการเติมพลังใจให้ผู้ป่วยสามารถที่จะดำเนินชีวิตต่อไปได้อีก พิธีกรรมที่ว่านี้เรียกว่า พิธีกรรมล่ำผีฟ้า ซึ่งพิธีกรรมล่ำผีฟ้านี้มีพื้นฐานมาจากความเชื่อด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผี และพลังอำนาจจากสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน และความเชื่อนี้ถือเป็นทางเลือกหนึ่งในการดูแลรักษาสุขภาพโดยที่การแพทย์แผนปัจจุบันยังไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ความเชื่อในการรักษาสุขภาพทางเลือกแบบนี้ ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานับตั้งแต่สมัยโบราณตราบนานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดีในชุมชนท้องถิ่นชาวอีสานความเชื่อในเรื่องพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องวิญญาณหรือผี รวมทั้งไสยศาสตร์เวทมนต์คาถา เป็นความเชื่อที่ยึดโยงกับวิถีปฏิบัติ การดำรงชีวิตของชาวอีสานมาตั้งแต่ครั้งโบราณ โดยความเชื่อทั้งหลายเหล่านี้เป็นความเชื่อที่อยู่ภายใต้โลกทัศน์ของการเคารพในธรรมชาติ มองธรรมชาติในฐานะของผู้มีอำนาจที่สามารถดลบันดาลทั้งคุณประโยชน์และโทษให้กับมนุษย์ ซึ่งแตกต่างจากการมองแบบวิทยาศาสตร์ที่มอง

ธรรมชาติในฐานะของการเป็นวัตถุที่มนุษย์สามารถเข้าไปบริหารจัดการและควบคุมได้ (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2560: 175) ซึ่งการมองธรรมชาติในลักษณะนี้เป็นการมองในแบบของการแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ หากแต่ในชุมชนชาวอีสานนั้นกลับมองโลกทัศน์ของวิญญาณ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัย เกื้อกูลกันโดยใช้ความเชื่อถือ ความศรัทธา เวทมนต์คาถาผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการประพฤติ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ของสังคม (Stein and Stein, 2005: 21) ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งประเพณี ฮีตสิบสองของชาวอีสาน ซึ่งประเพณี พิธีกรรมเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานแทบทั้งสิ้น ซึ่งพิธีกรรมของชาวอีสานจะมีพื้นฐานมาจากการเคารพนับถือพลังอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อในการนับถือผีอันแสดงถึงการเคารพบูชา ศรัทธา นับถือสิ่งเหล่านี้ชาวอีสานจะแสดงออกโดยผ่านทางพิธีกรรม โดยบทบาทของพิธีกรรมคือการสนองตอบต่อความต้องการทางด้านต่าง ๆ ของสมาชิกภายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการประกอบอาชีพ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายหรือบรรพบุรุษ ความปลอดภัยในการดำรงชีวิต การเจ็บไข้ได้ป่วย เช่นประเพณีบุญบังไฟ ประเพณีบุญผะเหวด (พระเวส) พิธีกรรมไหว้ศาลปู่ตา การไหว้ผีตาแฉง (ผีเสื้อสวนไร่นา) และพิธีกรรมล่ำผีฟ้า เหล่านี้ เป็นต้น

พิธีกรรมล่ำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชุมชนชาวอีสานแสดงออกในด้านการรักษาสุขภาพทั้งทางร่างกายและทางด้านจิตใจ โดยประเพณีพิธีกรรมนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องวิญญาณและการนับถือผีของชาวอีสานซึ่งชาวอีสานเชื่อว่า “ผี” มีอำนาจและอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่สามารถดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างให้เกิดขึ้นได้ รวมทั้งการมีความเชื่อว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดเภทภัยต่าง ๆ ไม่อาจจะเป็นการเจ็บไข้ได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้ง นาล่ม หรือพืชพันธุ์ธัญญาหารเหี่ยวแห้งไม่อุดมสมบูรณ์เกิดจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นผีแถนหรือเทวดาแทบทั้งสิ้น ดังนั้นชาวอีสานจึงต้องมีการจัดประเพณีพิธีกรรมเช่นไหว้ดวงสรวงผี และเทวดาเพื่อที่จะได้ช่วยปกป้องรักษาพืชพันธุ์ธัญญาหาร ข้าวกล้าในนาให้มีความอุดมสมบูรณ์ และแม้กระทั่งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงปราศจากโรคร้ายแรงต่าง ๆ ซึ่งการมีคติความเชื่อดังกล่าวนี้นี้จึงก่อให้เกิดประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี และพิธีกรรมล่ำผีฟ้าก็เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชาวอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และได้้นำความเชื่อเรื่องผีนี้มาใช้ในการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยทางด้านการรักษาสุขภาพโดยชาวอีสานเชื่อกันผีฟ้าเป็นผีชั้นสูงเป็นผีเทพ เทวดา สามารถที่จะดลบันดาล ปัดเป่า วิญญาณสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยอย่างที่เป็นอยู่ให้หายออกจากร่างกายได้ รวมถึงการทำให้หายป่วยไข้กลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข ซึ่งอิทธิพลความเชื่อที่มีต่อพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องผีฟ้านี้ได้ยึดโยงวิถีการดำรงชีวิตของชาวอีสานและสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาโลกทัศน์ความเชื่อด้านการรักษาสุขภาพของชาวอีสานว่ามีพื้นฐานคติความเชื่ออย่างไรจึงทำให้มีการนำพิธีกรรมล่ำผีฟ้ามาใช้รักษาทางด้านสุขภาพทั้ง ๆ ที่การแพทย์แผนปัจจุบันได้เจริญรุดหน้า และก้าวไกลไปจากสมัยอดีตเป็นอย่างมาก และในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมมาอธิบายให้เห็นถึงระบบโครงสร้างทางสังคม คติความเชื่อของชาวอีสานในการนำพิธีกรรมล่ำผีฟ้ามาใช้ในการรักษาสุขภาพของชาวอีสาน

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมจะมองสังคมประกอบไปด้วยโครงสร้างหลายส่วนซึ่งแต่ละส่วนจะทำหน้าที่ประสานกันอย่างเป็นระบบเพื่อที่สังคมจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีดุลยภาพและมีความสุข และการที่สังคมจะมีดุลยภาพได้นั้นเกิดจากการยึดเหนี่ยวทางสังคม (social solidarity) โดยการยึดถือค่านิยม จารีต ประเพณี ความคิด เจตคติ ความเชื่อในแบบเดียวกัน (Emile Durkheim, 1912) ซึ่งบทความนี้จะนำแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมมาอธิบายคติความเชื่อเรื่องผี อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเมื่อผนวกเข้ากับความเชื่อในทางพุทธศาสนาของคนในภาคอีสาน จึงนำไปสู่การเกิดประเพณี พิธีกรรมทางด้านความเชื่อที่ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ นอกจากนี้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมยังได้อธิบายถึงความเชื่อทางด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่ามีหน้าที่ 2 ประการ คือ 1) สนองตอบต่อความต้องการของมนุษย์ 2) ควบคุมกฎระเบียบของสังคม พร้อมกันนี้ความเชื่อทางด้านศาสนาจะทำหน้าที่สอดคล้องกับความเชื่อด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นั่นคือความเชื่อทางด้านศาสนามีหน้าที่ 2 อย่าง ดังนี้ (Radcliffe-Brown, A.R. 1939)

1. ด้านจิตใจ ความเชื่อทางศาสนาทำให้นุชนมีที่พึ่ง และความมั่นคงทางด้านจิตใจ ศาสนาสามารถช่วยจัดความทุกข์และความกังวล เตือนตรึงทางใจ และช่วยทำให้จิตใจสงบร่มเย็นได้
2. ด้านสังคม ความเชื่อทางศาสนาจะช่วยควบคุมระเบียบแบบแผนของสังคมโดยการควบคุมความประพฤติ พฤติกรรมของมนุษย์ให้เดินตามวิถีที่ถูกทำนองคลองธรรม ละอายต่อการทำชั่ว ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม มีจิตสำนึกต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข รวมทั้งปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม โดยที่ความเชื่อดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของเอมิลี เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim, 1912) ที่ได้อธิบายถึงความเชื่อทางศาสนาจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ และอำนาจที่มองไม่เห็นซึ่งมีหน้าที่จัดระเบียบทางสังคม

ความเชื่อเรื่อง ผี วิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติในสังคมไทย

ระบบความเชื่อในเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมนุษย์ในสมัยโบราณมีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ มนุษย์ในสมัยโบราณเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เกิดขึ้นนั้นสาเหตุมาจากการดลบันดาลของเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือภูตผีปิศาจ เช่นปรากฏการณ์ ฟ้าผ่า ฟ้าร้อง ฝนตก แผ่นดินไหว และอื่น ๆ อีกมากมาย ล้วนเกิดจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติทั้งสิ้น ดังนั้นมนุษย์จึงพยายามหาวิธีประนีประนอมกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข มนุษย์จึงมีการแสดงออกต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยการเคารพ กราบไหว้ ซึ่งการแสดงออกดังที่กล่าวมาจะสะท้อนผ่านทางประเพณีพิธีกรรม โดยสังคมไทยเชื่อว่าผีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสัญลักษณ์เชิงอำนาจรวมทั้งเป็นศูนย์รวมจิตใจ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2557) พร้อมกันนี้ยังเชื่อว่าผีหรือวิญญาณที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ใช่เรื่องของความไร้เหตุผลแต่เป็นเรื่องของการแสวงหาความรู้เชิงสัมพัทธ์ (Relative Epistimology) โดยที่มนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมจะมีวิธีอธิบายความเป็นไปในโลกผ่านโลกทัศน์ของตนเอง สังคมที่มีความเชื่อว่าวิญญาณสิ่งอยู่ในธรรมชาติ สังคมนั้นจะมองธรรมชาติในฐานะ “บุคคล” เพื่อที่จะทำให้นมนุษย์จัดระเบียบความสัมพันธ์กับธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิต ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมีลักษณะต่างตอบแทน โดยสอนให้นมนุษย์รู้จักเคารพธรรมชาติมากกว่าการมองธรรมชาติเป็นวัตถุซึ่งมนุษย์สามารถเข้าไปควบคุม

จัดการและนำมาใช้ประโยชน์ซึ่งเป็นวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ (Nurit Bird-David, 1999 อ้างถึงใน นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ, 2560: 175) การมองธรรมชาติในฐานะบุคคลนั้นจะเป็นการมองธรรมชาติแบบองค์รวมที่ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหมด ซึ่งแตกต่างจากการมองหรือการคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่มีลักษณะแยกส่วน โดยที่ในสังคมไทยนั้นกระบวนทัศน์ความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติมี 6 รูปแบบดังนี้ (นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ, 2560: 176-179)

1. หน้าที่นิยม (Functionalist Approach) โลกทัศน์ความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติโดยเชื่อว่ามนุษย์ใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต โดยเชื่อว่าศาสนาจะทำหน้าที่จัดระเบียบสังคม โดยการหลอมรวมสังคมให้เป็นเอกภาพ ดังนั้นหน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมี 2 ด้าน คือ 1) ด้านตอบสนองความต้องการของมนุษย์ 2) ด้านควบคุมกฎระเบียบของสังคม นั่นคือความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้สึกเกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติและไม่กล้าที่จะกระทำความผิด เพราะกลัวการถูกลงโทษจากอำนาจที่มองไม่เห็น ส่งผลให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติอยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคม

2. จิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Approach) มนุษย์เชื่อว่าการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะทำให้มนุษย์รู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นมนุษย์จึงมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การบวงสรวงเซ่นไหว้เพื่อให้วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครอง รวมทั้งจัดและเอาชนะความกลัว ความกังวลที่ซ่อนอยู่ภายในจิตใจ (David Home, 1757)

3. โครงสร้างนิยม (Structuralist Approach) มนุษย์เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยสร้างกฎเกณฑ์และระเบียบทางสังคม นั่นคือการนำระบบความเชื่อทางศาสนาไปอธิบายอำนาจเหนือธรรมชาติและความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น อธิบายการดำรงอยู่ของสังคมใน 3 ลักษณะคือ 1) ความคิด เป็นการสร้างความหมายให้กับการมีชีวิตอยู่บนโลก 2) การกระทำ เป็นการใช้ไสยศาสตร์ พิธีกรรม เพื่อตอบสนองการทำมาหากินและการประกอบอาชีพ 3) การแสดงออก เป็นการใช้ไสยศาสตร์พิธีกรรมเพื่อระบายความทุกข์ ความกลัว และความสับสนวุ่นวายในชีวิต ซึ่งจะเห็นได้ว่าไสยศาสตร์พิธีกรรมจะทำหน้าที่สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคมและช่วยให้มนุษย์เกิดความมั่นใจในการดำเนินวิถีชีวิตของตนต่อไป

4. สัญลักษณ์นิยม (Symbolic Interpretive Approach) โดยความเชื่อในกระบวนทัศน์นี้จะถูกแสดงออกผ่านสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมและจับต้องได้นั้นคือวัตถุและการปฏิบัติทางศาสนา เป็นระบบสัญลักษณ์ที่มีความหมายแอบแฝงอยู่ ซึ่งสัญลักษณ์ความเชื่อนี้จะปรากฏอยู่ในวัตถุสิ่งของในพิธีกรรมทางศาสนา ตัวอย่างเช่นการบูชาพญานาคเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นสัญลักษณ์ความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์ สิ่งแวดล้อม พญาแถน การจุดบั้งไฟเป็นสัญลักษณ์ของการบูชาพญาแถนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เหล่านี้เป็นต้น

5. นิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology Approach) กระบวนทัศน์ของความเชื่อนี้เชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีผลต่อการสร้างความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบริบทสังคมวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมเชิงศาสนา เพราะการแสดงออกทางความเชื่อทางศาสนาจะสอดคล้องกับบริบทสิ่งแวดล้อมและการดำรงวิถีชีวิต

6. อำนาจ ความรู้ (Power, Knowledge Approach) ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือความรู้ที่มนุษย์ใช้อธิบายชีวิตและสังคม ซึ่งเป็นโลกทัศน์ที่มนุษย์ใช้อธิบายการดำรงอยู่ของชีวิต และการอาศัยอยู่

บนโลกเป็นการสร้างความจริงที่แตกต่างกันของแต่ละวัฒนธรรม การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นโลกทัศน์ความเชื่อที่มนุษย์มองสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติเป็น “บุคคล” ที่ให้ทั้งคุณและโทษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติจึงเป็นภาพสะท้อนของความรู้ที่สอนให้มนุษย์รู้จักระบบศีลธรรมผ่านการเคารพบูชา ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณธรรมชาติจึงดำรงอยู่ในฐานะของความรู้ที่คำจูนการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้นคือความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นภายใต้บริบท สังคม วัฒนธรรม (Morris, 2006 อ้างใน นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2560: 7)

สรุปได้ว่า คติความเชื่อในเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นมีมาตั้งแต่สมัยโบราณโดยที่มนุษย์มีความเชื่อว่ามีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างให้เกิดแก่มนุษย์ได้ไม่ว่าจะเป็นทางที่ดีและร้าย ดังนั้นวิธีการที่มนุษย์นำมาใช้เพื่อให้ตนเองสามารถอยู่ร่วมกับอำนาจเหนือธรรมชาติได้อย่างปกติสุขคือการเคารพในธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันด้วยความประนีประนอม และจากโลกทัศน์ความเชื่อดังกล่าวจึงเป็นผลทำให้มนุษย์ได้นำเอาอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผี มาเป็นเครื่องมือในการตอบสนองต่อความต้องการทางด้านต่าง ๆ และเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต โดยมนุษย์เชื่อว่าการเคารพ บูชา บวงสรวง ผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาตินั้นจะนำมาซึ่งความเจริญงอกงามในชีวิต ความร่มเย็นเป็นสุขของสังคม อันเนื่องมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณทั้งหลายเหล่านี้จะช่วยปกป้องคุ้มครอง และทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต และการประกอบสัมมาอาชีพ และบางครั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาจจะบันดาลโชคลาภ ทรัพย์สินเงินทองให้อีกด้วย

โลกทัศน์ระบบความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติกับการรักษาโรคของชาวอีสาน

โลกทัศน์ความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวอีสานถูกฝังแน่นและผูกพันแน่นแฟ้นมาตั้งแต่สมัยอดีตและความเชื่อนี้ก็ยังคงมีอิทธิพลมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยที่ความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวอีสานเข้ามาผูกพันเกี่ยวข้องกับสำคัญต่อการดำเนินชีวิตการแก้ปัญหาชีวิตในด้านต่าง ๆ การประกอบอาชีพของชาวอีสานซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยสภาพของดินฟ้าอากาศเป็นปัจจัยในการสร้างผลผลิต โดยมีน้ำเป็นส่วนสำคัญในการประกอบอาชีพและการทำมาหากินซึ่งในบางฤดูกาลเกิดฝนฟ้าแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวอีสานจึงต้องทำพิธีบวงสรวงขอน้ำจากผีแล่นซึ่งเป็นผีเทวดาอยู่บนฟ้าให้ช่วยดลบันดาลให้ฝนตกเพื่อที่จะได้มีน้ำไว้ใช้ในการดำรงชีวิตใช้ในการทำการเกษตรกรรมทำไร่นาต่อไป โดยพิธีกรรมอ้อนวอนขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลนี้ชาวอีสานจะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติผ่านประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีเป็นหนึ่งในประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน โดยประเพณีจะถูกจัดขึ้นในช่วงเดือนหกก่อนฤดูกาลทำนาของชาวอีสาน และก่อนที่จะถึงฤดูกาลหว่านกล้าในนา ชาวอีสานจะมีพิธีเลี้ยงผีตาแฮก (ผีไร่ ผีนา) ที่ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นผีที่อยู่ตามเรือกสวน ไร่ นา ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าผีตาแฮกเป็นผีที่คอยดูแลข้าวกล้าในนาให้เจริญงอกงามโดยไม่ถูกรบกวนจากวัชพืชต่าง ๆ และชาวนาจะได้ข้าวเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็มีพิธีสู่ขวัญลานนวดข้าว สู่ขวัญข้าวเพื่อเป็นสิริมงคลมีข้าวได้พอกินตลอดปีก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำนาในปีต่อไป นอกจากนี้แล้วชาวอีสานจะมีความเชื่อในเรื่องผีปู่ตา โดยชาวอีสานเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษที่คอยปกป้องคุ้มครอง ดูแลสมาชิกภายในหมู่บ้าน (บุญยงค์ เกศเทศ, 2540) รวมทั้งผีปู่ตาก็คอยช่วยคนดีที่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์

ของสังคมหรือชีวิต (จารีตประเพณี) และจะลงโทษผู้ละเมิดชีวิต (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534: 182) นอกจากนี้แล้วยังมีผีฟ้าที่ชาวอีสานเชื่อว่าสามารถปัดเป่าปัญหาทางด้านสุขภาพการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวอีสานที่ชาวอีสานเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นมาจากผีหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

ระบบความเชื่อของชาวอีสานที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ นั้นมี 2 ลักษณะ ดังนี้ (อานันท์ กาญจนพันธ์ และฉลาดชาย รมิตานนท์, 2533)

1. การเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ระบบความเชื่อที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาตินี้มี 3 ลักษณะคือ

1.1 ความเชื่อจากพระพุทธศาสนา โดยชาวอีสานเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยนั้นมาจากผลกรรมในอดีตชาติปางก่อน ซึ่งเป็นการเชื่อในเรื่องทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

1.2 ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์สาเหตุของการเกิดโรครมาจากอำนาจเหนือธรรมชาติหรือผี ดังนั้นจึงต้องมีการทำพิธีกรรมเพื่อสะเดาะเคราะห์ การเข้าทรง และการใช้เวทมนต์คาถาในการขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากร่างกาย และทำพิธีเรียกขวัญให้เข้าร่างคนป่วยเพื่อให้หายจากอาการของโรค

1.3 ความเชื่อเรื่องผี คติความเชื่อเรื่องผีนี้ชาวอีสานเชื่อว่าผีทั้งผีดีและผีไม่ดี โดยผีดีได้แก่ ผีแถน (ผีฟ้า, เทวดา) ผีปู่ตา ผีตาแฮก ฯลฯ โดยผีเหล่านี้จะช่วยปกป้องรักษา ดูแลคุ้มครองสมาชิกในสังคมไม่ให้เดือดร้อน แต่เมื่อใดที่สมาชิกในสังคมมีการลบหลู่ ไม่เคารพ และทำให้ผีโกรธ ก็จะทำให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนผีชั่วร้ายได้แก่ ผีปอบ ผีพราย ผีไร่ญาติ ฯลฯ โดยผีเหล่านี้จะคอยทำร้ายสมาชิกภายในสังคมให้เกิดอาการเจ็บป่วย ซึ่งอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีเหล่านี้คือ ใช้เวทมนต์คาถาในการขับไล่ผี และทำพิธีกรรมเช่นไหว้เพื่อให้ผีหรือสิ่งชั่วร้ายออกจากร่างกายคนไข้ รวมทั้งทำให้คนไข้หายจากอาการเจ็บป่วย

2. การเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติ คือการเจ็บป่วยทั่ว ๆ ไปได้แก่ การเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการได้รับเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย การเกิดอุบัติเหตุ การรับประทานอาหารหรือสิ่งของที่ปนเปื้อนต่อร่างกาย ฯลฯ

สรุปได้ว่าระบบความเชื่อของชาวอีสานในเรื่องการรักษาสุขภาพนั้นมีระบบความเชื่อที่ว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยที่มาจากอำนาจเหนือธรรมชาติ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยความเชื่อของการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บที่มาจากอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นชาวอีสานจะต้องใช้เวทมนต์คาถาเพื่อทำการขับไล่สิ่งที่ไม่ดีออกจากร่างกายผู้เจ็บป่วย และทำพิธีบวงสรวงเช่นไหว้ ขอมมาต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเหล่านั้นเพื่อให้ผู้ป่วยกลับมามีอาการเป็นปกติสุขเหมือนคนทั่วไป และหายจากอาการป่วยไข้ ตัวอย่างเช่นพิธีกรรมไล่ผีฟ้าที่ชาวอีสานได้นำมารักษาอาการของผู้ป่วยที่ชาวอีสานเชื่อว่าเกิดจากผีหรืออำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติ

มโนทัศน์ความเชื่อเรื่องผี หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติของชาวอีสานต่อพิธีกรรมไล่ผีฟ้า ในด้านการรักษาสุขภาพ

โลกทัศน์ความเชื่อของชาวอีสานที่มีเกี่ยวกับอาการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น ส่วนหนึ่งเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติหรือ ผี ดังนั้นตามความเชื่อของคนในภาคอีสานจึงมีพิธีกรรมเช่นไหว้ บวงสรวงผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออำนาจที่มองไม่เห็นเพื่อให้หายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่ง

พิธีกรรมดังกล่าวนี้เรียกว่า “ลำผีฟ้า” โดยพิธีกรรมลำผีฟ้านี้เป็นความเชื่ออีกทางเลือกหนึ่งในการรักษาสุขภาพของผู้คนในท้องถิ่นภาคอีสานที่มีมาตั้งแต่สมัยอดีตราบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน คนอีสานจะมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาก เพราะในทุก ๆ พื้นที่ของโลกทัศน์ความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตรวมถึงการทำมาหากิน การประกอบอาชีพและความเป็นอยู่จะขึ้นอยู่กับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์แทบทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากประเพณีฮีสบสองคองสิบสี่ที่ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษจะเกี่ยวข้องกับเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงปรากฏอยู่ทุกพื้นที่ ทุกหนทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน เช่น ผีบ้าน ผีเรือน ในเรือกสวนไร่ นาป่า เขามีผีตาแฮก (ผีที่ประจำอยู่ตามท้องไร่ท้องนาเพื่อปกป้องรักษาพืชสวนไร่ นาให้เจริญงอกงาม) ผีปู่ตา ผีฟ้า เหล่านี้เป็นต้น และสำหรับความเชื่อของชาวอีสานในเรื่องความเจ็บป่วยนั้นส่วนหนึ่งเชื่อว่าเกิดจากอำนาจของผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น อำนาจเหนือธรรมชาติ วิญญาณของบรรพบุรุษ หรือความเจ็บป่วยทางธรรมชาติคือความเจ็บป่วยทั่ว ๆ ไป และการเจ็บป่วยที่เกิดจากความไม่สมดุลของธาตุทั้ง 4 อัน ประกอบไปด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งถ้าธาตุใดธาตุหนึ่งมีมากหรือขาดไปจะทำให้เกิดการเสียสมดุลในร่างกายส่งผลให้เกิดการเจ็บป่วยได้ รวมทั้งความเจ็บป่วยที่เกิดมาจากโรคเคราะห์กรรม กรรมเก่าในอดีตชาติ กฎแห่งกรรม การทำชั่วทำชั่วซึ่งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา (อานันท์ กาญจนพันธ์ และฉลาดชาย รมิตานนท์, 2533) ซึ่งทางออกในการรักษาอาการเจ็บป่วยด้านสุขภาพเหล่านี้ชาวอีสานจะรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์ทางเลือกและพิธีกรรมลำผีฟ้าก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่ชาวอีสานนำมารักษาอาการเจ็บป่วยด้านสุขภาพทางจิตใจ

พิธีกรรมลำผีฟ้ากับการรักษาสุขภาพทางด้านจิตใจของคนอีสาน

ผีฟ้า ผีแถน หรือผีพญาแถน เป็นผีระดับสูงกว่าผีธรรมดาทั่วไปที่ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นเทวดาที่มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถช่วยขจัดเภทภัยหรืออุปสรรคทั้งหลายทั้งปวงได้ และชาวอีสานเชื่อว่าการที่มนุษย์เกิดเจ็บไข้ส่วนหนึ่งนั้นเกิดจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือผีฟ้าที่มนุษย์ไปละเมิดล่วงเกินจึงถูกทำโทษจากอำนาจที่มองไม่เห็นนั้น และการที่จะหายจากอาการเจ็บป่วยจึงต้องอัญเชิญผีฟ้ามาสถิตในร่างคนทรงที่เรียกว่า “ผีฟ้า นางเทียน” (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ, 2560) หรือในบางพื้นที่จะเรียกว่า “ครูบา” แล้วทำพิธีบวงสรวงโดยการล่า ฟ้อนรำ เป่าแคนบวงสรวงเพื่อให้คนป่วยหายจากอาการของโรคที่เป็นอยู่

สำหรับพิธีกรรมลำผีฟ้า นั้นจะมีองค์ประกอบ 4 อย่างที่สำคัญคือ 1) หมอลำ คือร่างทรง หมอลำผีฟ้าที่ทำหน้าที่เป็นผู้สื่อสารต่อรองกับผีฟ้า 2) หมอแคน คือผู้ที่ทำหน้าที่เป่าแคนเพื่อให้จังหวะในการประกอบพิธีลำผีฟ้า 3) ผู้ป่วย คือผู้ที่ต้องการรักษาอาการให้หายป่วย และ 4) เครื่องคาย หมายถึงเครื่องสักการบูชา ที่ใช้ในการทำพิธีลำผีฟ้าตนเอง ซึ่งแต่ละชุมชนก็มีองค์ประกอบรายละเอียดที่ต่างกันไปบ้างแล้วแต่วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ แต่ส่วนมากแล้วจะประกอบไปด้วยขันหมากเบ็ง (บายศรีขนาดเล็ก) พร้อมฝ้ายผูกแขน ขันธ 5 (ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 เล่ม) ผ้าชิ้น 1 ผืน ผ้าขาวม้า 1 ผืน เหล้า 1 ขวด ไข่ 2 ฟอง หรือบางคนใช้ใบเตยก็ได้ หวี 1 ด้าม กระเจก 1 บาน เงินหนึ่งสลึง ห่อนินมต์ เทียน 2 เล่ม ดอกไม้ 2 ดอก ต้องห่อด้วยใบตอง กรวยที่ทำจากใบตอง 5 อัน เทียน 1 คู่ ดอกจำปาลาว 1 คู่ มาลัยดอกจำปาลาวหรือใช้ดอกมะละกอดันตัวผู้ (มารีโกะ กาโตะ, 2538: 133-145) และในบาง

พื้นที่เครื่องคายเป็นประกอบไปด้วยต้นหมากเบ็ง 3 ต้น (กรวยใบตองที่เสียบด้วยดอกจำปา) กรวยใบตอง ยอดแหลม 2 ต้น ชั้นธ 5 เหล้าขาวครึ่งขวด ไช้ไก่ต้ม 1 ฟอง ข้าวสาร 1 ถ้วย บุหรี่ 1 ซอง ยามวน 4 คู่ หมากพลู 4 คำ แป้งหอมชนิดน้ำ 1 ขวด แป้งฝุ่นโรยตัว 1 กระป๋อง กระจกสองหน้า 1 ใบ หวี 1 อัน ค่าคาย (จำนวนเงินที่เรียกเก็บในพิธีกรรม) 29 บาท (พัฒนา กิตติอาษา, 2544: 32-33)

พิธีกรรมลำผีฟ้าโดยทั่วไปจะประกอบด้วย 3 ขั้นตอนดังนี้ คือ ขั้นตอนแรก คือการเชิญผีฟ้า ลงมาเรียกว่า ลำเชิญ เมื่อผีฟ้ามาเข้าร่างทรงหมอลำแล้วจากนั้นก็จะเป็นการลำส่ง (การตรวจดูร่างกาย ผู้ป่วย) เพื่อเป็นการวินิจฉัยโรคว่าสาเหตุการเจ็บป่วยเกิดจากอะไร โดยผีฟ้าจะบอกว่าผู้ป่วยไปทำอะไร มา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการทำผิดศีลคอง ทำให้ผีหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์มาลงโทษ ขั้นตอนที่สอง ลำปั่ว หรือลำรักษาเป็นขั้นตอนของการรักษา การลำรักษาเป็นการขอขมาอ้อนวอนและต่อรองการเช่นสังเวท ต่าง ๆ เพื่อให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์พอใจ บางแห่งจะมีการลำเอ็นขวัญ (เรียกขวัญ) ก่อนการรักษา บางแห่ง การเรียกขวัญก็จะกระทำหลังเสร็จจากการรักษาแล้ว และอาจมีลำสั่งสอนต่อจากลำปั่ว (ลำรักษา) เพื่อ เป็นการสั่งสอนผู้ป่วยและญาติมิตร บางแห่งอาจจะมีพิธีตัดกรรม ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการลำส่งหรือ แต่งส่ง เพื่อส่งแถนหรือผีฟ้ากลับคืนฟ้า ซึ่งในพิธีกรรมลำผีฟ้านี้ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญคือทำหน้าที่ เป็นคนทรง และนอกจากนี้สิ่งสำคัญในพิธีกรรมลำผีฟ้าที่ขาดไม่ได้คือ เสียงดนตรีจากแคน เพราะเชื่อว่า เสียงแคนจะส่งไปถึงผีฟ้าให้ลงมาประทับร่างทรงหมอลำผีฟ้าเพื่อทำการรักษาผู้ป่วย

อย่างไรก็ตามในงานวิจัยของ พัฒนา กิตติอาษา (2544:32-33) ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม ลำผีฟ้าเพื่อรักษาผู้ป่วยไว้ดังนี้

1. ลำขึ้นต้นหรือลำปะโผ เป็นการลำเพื่อตรวจดูอาการผู้ป่วย ถ้าผู้ป่วยมีอาการหนักและผีร้าย ที่มารังควานไม่ยอมรับข้อเสนอ หรือข้อต่อรองของหมอลำทรงและผู้ป่วยอาการไม่ดีขึ้น หมอลำทรงหรือ หมอลำผีฟ้าจะไม่รักษาผู้ป่วยต่อไป แต่ถ้าผีร้ายยินยอมรับข้อเสนอในการจัดพิธีเช่นให้รวมทั้งรับปากว่า จะทำให้ผู้ป่วยหายและอาการดีขึ้น หมอลำผีฟ้าจึงจะรักษาตามขั้นตอนต่อไป

2. ลำเข้าคายใหญ่ ขั้นตอนนี้เป็นการรักษาอาการป่วย สะเดาะเคราะห์ ไถ่ถอนร่างในพิธีกรรม ขอให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ช่วยรักษาอาการของผู้ป่วยให้กลับสู่สภาพปกติโดยเร็ว

3. ลำเข้าคายส่ง เป็นการรักษา เมื่อผู้ป่วยหายเป็นปกติแล้วก็จะทำพิธีเรียกขวัญกำลังใจให้ผู้ป่วย จัดเครื่องเช่นไหวให้ผีร้ายตามสัญญา พร้อมทั้งทำพิธีส่งผีฟ้าให้กลับไปอยู่บนสรวงสวรรค์ตามเดิม

จากระบบความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และพลังอำนาจจากธรรมชาติดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่ารากฐานความเชื่อนี้ เมื่อผสมผสานเข้ากับความเชื่อทางศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ จะส่งผล ทำให้มีการสะท้อนความเชื่อเหล่านี้ผ่านประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของ ชาวอีสาน ไม่ว่าจะเป็นประเพณีฮีตสิบสองที่ชาวอีสานประเพณีปฏิบัติติดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้นำเอาความเชื่อเรื่องผีหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเครื่องมือ ในการควบคุมความประพฤติ และกฎระเบียบของสังคม เพื่อให้สังคมหลอมรวมเป็นเอกภาพ มีความรัก ความสามัคคีต่อกันอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ คนในภาคอีสานได้เป็นอย่างดี เช่นประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวเนื่องกับเกษตรกรรม การจุด บั้งไฟขอฝนจากพญาแถนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ประเพณีบุญผะเหวด (พระเวส) อันเป็นประเพณี หนึ่งที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนภายในสังคมให้มีความรัก ความสามัคคี ความเสียสละ ละอายต่อ การทำชั่ว ให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม หรือแม้กระทั่งประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณี

ที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ การเคารพนบถนอบผู้สูงอายุ พิธีกรรมเลี้ยงผีตาแฮก ซึ่งถือเป็นพระภูมิเจ้าที่ประจำเรือนสวนไร่นา รวมไปถึงพิธีกรรมลำผีฟ้าที่ชาวอีสานได้นำภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมในด้านความคิด ระบบความเชื่อเรื่องผีหรือพลังอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ป่วยเพื่อจะได้มีพลังในการจะต่อสู้กับโรคร้ายที่เป็นอยู่และสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุข อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมลำผีฟ้าถือเป็นทางเลือกหนึ่งที่ชาวอีสานนำมาบำบัดรักษาอาการป่วยในขณะที่การแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถเยียวยารักษาผู้ป่วยได้ ซึ่งถือได้ว่าพิธีกรรมลำผีฟ้าของชาวอีสานเป็นการรักษาฟื้นฟูสร้างขวัญกำลังใจของผู้ป่วยเพื่อให้สภาพจิตใจแข็งแรง ในขณะที่การแพทย์สมัยใหม่เป็นการรักษาแค่เพียงสภาพของร่างกายเท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้สุขภาพโดยรวมมีภาวะปกติ แข็งแรงทั้งกายและใจ จึงต้องอาศัยการบูรณาการความสัมพันธ์ทั้งร่างกายและจิตใจเชื่อมประสานกัน โดยที่ชาวอีสานได้นำภูมิปัญญาของการรักษาสุขภาพร่างกายที่มีมาแต่ดั้งเดิมผนวกเข้ากับความเชื่อของพื้นถิ่นมาผสมผสานเพื่อให้สุขภาพทางจิตของผู้ป่วยดีขึ้น มีกำลังใจพร้อมที่จะสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้

บทสรุป

นับตั้งแต่อดีตตราบจนถึงปัจจุบันการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในโลกทัศน์ความเชื่อเรื่องผีหรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงมีหลงเหลืออยู่ในทุกอณูของคนในภาคอีสาน อันเนื่องมาจากความเชื่อนี้ผูกพันอย่างแนบแน่นกับวิถีการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าผีเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติอย่างหนึ่งที่คอยควบคุมความประพฤติ กฎระเบียบของสังคม เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งยึดโยงจิตใจก่อให้เกิดความผูกพัน รักใคร่สมัคสมานสามัคคีภายในชุมชน ชาวอีสานใช้ผีและอำนาจศักดิ์สิทธิ์มายึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์หรืออุปสรรคที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ เพื่อให้มีพลังใจที่เข้มแข็ง มั่นคง ปลอดภัยพร้อมที่จะดำเนินชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า และเมื่อความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติมาผนวกเข้ากับความเชื่อทางพุทธศาสนา ระบบความเชื่อนี้จึงสะท้อนผ่านประเพณีพิธีกรรมที่ชาวอีสานได้ยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมานับหลายร้อยปีจึงทำให้พื้นที่การสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงอยู่คู่กับชาวอีสานตลอดมา แม้ว่าบริบทของโลกปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร แต่ชาวอีสานยังยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติต่อประเพณี พิธีกรรมอย่างไม่เสื่อมคลาย เช่นเดียวกับพิธีกรรมลำผีฟ้าที่ชาวอีสานนำมาใช้ในการรักษาสุขภาพทางด้านจิตใจเพื่อให้ผู้ป่วยมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป โดยพิธีกรรมลำผีฟ้านี้อยู่บนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเคารพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามความเชื่อในพิธีกรรมลำผีฟ้าของชาวอีสานนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของชุมชนชาวอีสาน การสืบทอดความรู้ทางภูมิปัญญาในการรักษาสุขภาพที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ รวมทั้งความคติความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องวิญญาณ ผี จนทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับผีหลากหลายลักษณะ พิธีกรรมลำผีฟ้าจึงเป็นความเชื่อของชุมชนอีสานที่เชื่อว่าผีฟ้าสามารถที่จะดักขันธ์หรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวง และสามารถที่จะช่วยเหลือคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยให้หายจากโรคร้ายร้ายแรงต่าง ๆ ได้ และชาวอีสานเชื่อว่าการที่เกิดเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นเนื่องจากไปละเมิดต่อผี การละเมิดต่อบรรพบุรุษ จึงทำให้เกิดอาการป่วยได้ ดังนั้นการที่จะหายป่วยจากอาการดังกล่าวจึงต้องทำพิธีบวงสรวง ขอขมาต่อวิญญาณที่ตนได้ไปละเมิดล่วงเกิน และถึงแม้ว่าปัจจุบันระบบการแพทย์แผนใหม่จะก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีทางการรักษาสุขภาพเพียงใดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ความเชื่อด้านการรักษาสุขภาพทางด้านจิตใจของคนอีสาน แต่อย่างไรก็ตาม

ชาวอีสานก็ยอมรับระบบแพทย์แผนใหม่ที่วินิจฉัยโรคทางด้านร่างกาย แต่ถ้าเป็นการรักษาสุขภาพทางจิตใจแล้วคนอีสานก็ยังมีโลกทัศน์ในการเชื่อและนับถือผี อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นพิธีกรรมลำผีฟ้าซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบการแพทย์พื้นบ้านอย่างหนึ่งในการรักษาสุขภาพของชาวอีสาน จึงมีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อของชาวอีสานอยู่ไม่น้อย และชาวอีสานยังยึดถือเอาระบบการแพทย์พื้นบ้านภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นมาเป็นทางเลือกหนึ่งในการดูแลสุขภาพของตนเอง โดยการสร้างพื้นที่ต่อรองกับอำนาจของแพทย์แผนปัจจุบันที่ยังไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ความเชื่อและการนับถือผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้คนในภาคอีสาน

ปัจจุบันถึงแม้ว่าวิทยาการทางด้านสาธารณสุขจะเจริญก้าวหน้าเพียงใดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถตอบโจทย์การแก้ปัญหาทางด้านสุขภาพของคนอีสานได้ทั้งหมด หรืออาจจะเป็นเพราะว่าการแพทย์แผนปัจจุบันอาจไม่ใช่วิถีทางเดียวที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาเรื่องการเจ็บป่วยของผู้คนในชนบทท้องถิ่นที่ห่างไกลจากเมืองหลวง โดยในบางครั้งการรักษาสุขภาพของคนอีสานยังต้องพึ่งพาอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น และพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อช่วยให้หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาหมอพื้นบ้าน การทำไสยศาสตร์ การทำพิธีกรรมต่าง ๆ โดยที่การแพทย์แผนใหม่ และวิถีคิดตามแนววิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่โลกทัศน์ทางด้านความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ

ภาพที่ 1 พิธีกรรมลำผีฟ้า

ที่มา: https://www.m-culture.go.th/sisaket/ewt_news.php?nid=1002&filename=index

ภาพที่ 2 อุปกรณ์ (เครื่องคาย) ในการประกอบพิธีกรรมลำผีฟ้า
ที่มา: <https://puanboy1614gmailcom.wordpress.com/2016/05/11/>

เอกสารอ้างอิง

- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2560). แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 25 (47). 173-197.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2540). ผีปู้ตา ชีวิตไทยชุดบูชาพญาแถน. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2557). ผีวิถึคน: ความเชื่อและการพึ่งพาระหว่างคนกับผี. กรุงเทพฯ: กากะเยีย.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2544). ทรงเจ้าเข้าผีวัฒนธรรมสุภาพไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ภาคภูมิ แสงกนกกุล. (2019). *สุภาพพราหมณ์: สุภาพกับความเชื่อ (1)*. สืบค้น 16 มิถุนายน 2563, จาก <https://voicetv.co.th/read/aHaFtnUJB>
- มารีโกะ กาโตะ, (2538). *การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหมอผีบ้านหนองใหญ่ อำเภอบางบาล จังหวัดพิจิตร* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ. (2560). *ลำผีฟ้า*. สืบค้น 22 มิถุนายน 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/sisaket/ewt_news.php?nid=1002&filename=index
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2534). *โลกทัศน์อีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กทม: ประสานการพิมพ์
- อานันท์ กาญจนพันธ์และฉลาดชาย รมิตานนท์. (2533). พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา: การผลิตใหม่ของอำนาจทางศีลธรรม. *สมุดสังคมศาสตร์*, 12(2), 123-126.
- Home, D. (1757). *Dialogues Concerning Natural History Religion and The Natural History Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- Durkheim, E. (1912). *The Elementary from of the Religions Life*. Newyork: The Free Press
- Radcliffe-Brown. A.R. (1939). *Taboo*. Cambridge: Cambridge University.
- Stein, R.L. and Stein, P. L. (2005). *The Anthropology of Religion, Magic and Witchcraft*. Boston: Pearson.